

Tradicija pučkog liječenja u Hrvata

Škrobonja, Ante

Source / Izvornik: **Medicina, 1998, 34, 71 - 73**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:116151>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)



TRADICIJA PUČKOG LIJEČENJA U HRVATA THE TRADITION OF ETHNOMEDICINE IN CROATIANS

Ante Škrobonja

SAŽETAK

U radu se najprije definira oficijelna ili školska medicina, nasuprot kojoj egzistiraju i neznanstveni medicinski sistemi temeljni na racionalno-empirijskoj i spekulativno - magijskoj osnovi. Uz praiskonske autohtone medicine primitivnih sredina tu se ubrajaju i medicinski sustavi arhajskih kultura Kine, Japana, Koreje, Indije, Nepala i sl.

U našoj svekolikoj medicinskoj kulturi, podjednako u prošlosti i sadašnjosti, kao alternativa oficijelnoj, tradicionalno egzistira i tzv. pučka medicina. Osebuje je to konglomerat praiskonskih medicinskih zasada, iskustva i magije, nasljeđa antike i srednjovjekovlja, ali i stečevina oficijelne medicine koja postupno, najrazličitijim načinima dospijeva do puka.

Nakon prikaza glavnih etnomedicinskih odrednica, popraćenih karakterističnim primjerima, slijedi zaključak u smislu kritike spekulativnih i afirmacije racionalnih elemenata.

KLJUČNE RIJEČI: povijest medicine, etnomedicina, Hrvatska

Današnja oficijelna ili školska medicina koja se uči na visokim učilištima, prvenstveno u Europi i Americi, temelji se na sustavu znanstvenih spoznaja koje se nadopunjavaju s umijećem i vještinom čuvanja i unapređivanja zdravlja, odnosno liječenja bolesti. Njoj nasuprot, od pamtivijeka egzistiraju medicinski sustavi koji počivaju na iskustvu i spekulacijama, odnosno magiji. Te i takve medicine odraz su arhajskih filozofskih poimanja "vanjskih i unutarnjih sila", a ne objektivnog znanja o građi i funkciji ljudskoga tijela, stvarnim uzročnicima bolesti, ili djelovanju lijekova. Tu svojevrsnu alternativu oficijelnoj medicini čini neobično raznolik konglomerat prastarih medicinskih sustava koji nepromijenjeni i danas egzistiraju u sredinama svog ishodišta. Među njima su najrespektabilnije tzv. tradicionalne medicine (Kina, Japan, Koreja, Indija...), slijede autohtone medicine

ABSTRACT

The paper first defines orthodox or scientific medicine, against which there are non scientific medical systems grounded on the rationally empirical and speculative magical basis. In addition to primeval, autochthonous medicine of primitive populations, medical systems of the archaic cultures of China, Japan, Korea, India, Nepal and some others are also included there.

In our overall medical culture, in the past and in the present comparably, as an alternative to orthodox medicine, ethnomedicine has developed as well. It is a conglomeration of prehistoric medical tenets, experiences and magic, and the antique and medieval heritage, but there are also achievements of orthodox medicine that, gradually, in a variety of ways, reach common people.

Following the presentation of the main ethnomedical features, illustrated by characteristic examples, there is the conclusion oriented to the criticism of speculative and the affirmation of rational elements.

KEY WORDS: history of medicine, ethnomedicine, Croatia

primitivnih plemena u zabitnim krajevima Afrike, Južne Amerike, Australije i Oceanije. Kao alternativa oficijelnoj medicini, u našem okružju egzistira tzv. pučka medicina koju karakterizira neobično bogat spektar osebnosti, što će reći da ta medicina nije jedinstvena poput pjesništva ili pučke proze. Valja se, naime podsjetiti da svaki narod, kraj ili epohu karakteriziraju samosvojnosti poput običaja, navika, nošnji, predaje... pa tako i bolesti, a s njima i vještina liječenja i pripreme lijekova.

Kao dio prirode, priprost se je čovjek nosio s nevoljama kako je znao i umio. Tražeći hranu, probajući nasumce sve do čega je dolazio, stjecao je pozitivna i negativna iskustva s biljkama, životinjama i fizičkom okolinom. Tako stečeno iskustvo postat će i svojevrsnom temeljnicom pramedicine. U času kada počinje razmišljati Homo sapiens započinje i s pitanjima na koje traži i nalazi odgovore - manje racionalne, pretežno spekulativno - magijske. To će postati drugom pramedicinskom odrednicom. I tako će se dalje empi-

rija i magija - racionalno i iracionalno nerazdvojivo isprepletati u svim medicinskim sistemima. Prekretnicu će u europskoj medicini predstavljati tek 16. stoljeće kada će afirmacijom slobode kritike biti započet neminovni obračun s tisućljetnim nepriko-snovenim autoritetima, da bi u narednom 17. stoljeću uz promociju prirodnoznanstvenih postignuća započelo razdoblje moderne znanstvene medicine.

Premda će većini puka dosezi oficijelne medicine i dalje biti teško ili nikako dostupni, oni će ipak, postupno i fragmentarno pristizati u tradicionalnu ladanjsku medicinu. Kada sve rečeno saberemo, postaju nam jasniji uzroci njene šarolikosti.

Tradicionalno pučko liječenje u Hrvata nedjeljivi je dio naše nacionalne i kulturne povijesti. Sva iskustva i izazove što su ih naši preci nadvladali na tisućljetnom putu k nacionalnoj samosvojnosti, prešla je i naša pučka medicina. Stoga ćemo pomnijom raščlambom prepoznati i nebrojene utjecaje i ostatke kulturnih sukoba i suživota na ovome području. Često je vrlo teško, gotovo nemoguće utvrditi što je odista izvorno naše, što staroslavensko, a što antičko, bizantsko, romansko ili germansko. Nemali su tragovi i starih medicinskih škola od Salerna i drugih talijanskih sredina, osobito onih mletačkih, do pozitivnih zasada što će kasnije pristizati i sa sjevera.

Prije nego se tek letimično upustimo u podsjećanje na najznačajnije postupke tradicionalnog liječenja, valjalo bi se podsjetiti na ljude koji su to ne samo činili, već stvorili, razvijali i očuvali taj impresivni etnomedicinski sustav. To nisu profesionalci u pravome smislu riječi jer u pravilu nikome od njih to nije bilo jedino zanimanje. Bez razlike, jesu li to seoski vidari ili babe vračare, vještinu liječenja, poglavito onaj mistični dio (bajanja, gatanja i sl.) oni u pravilu prenose "s koljena na koljeno". Nekad je to unaprijed određena osoba (dijete, unuk), a ponekad nasljednik biva biran pred smrt iscjeliteljevu.

Da bismo lakše razumjeli bit etnoterapije i njenu podjelu, podsjetimo se osnovne etiološke podjele bolesti prema kojoj jedne bolesti nastaju zbog vidljivih materijalnih čimbenika kao što su ranjavanje, pogrešna prehrana, utjecaj fizičke okoline (hladnoća, toplina) i sl., a drugima su uzroci natprirodni: duhovi, uroci, čaranja, kazna Božja za grijeh... Kako terapija uvijek nastoji biti etiološka - odgovor na uzrok, to će se u prvoj skupini bolesti primjenjivati više ili manje racionalne materijalne metode i postupci, a u drugom slučaju primjenjuju se magijski postupci: čaranja, gatanje, izgovaranje određenih nesuvislih riječi i sl.

Zanemarimo li potonje kao neracionalno i spekulativno, otvara nam se svijet osebujne terapije u kojoj prevladavaju lijekovi biljnog, animalnog i mi-

neralnog podrijetla uz brojne fizikalne i sugestibilne postupke.

Najzanimljiviji dio je svakako fitoterapija, koja je polazeći od principa "*Primum non nocere*", u mnogim segmentima i danas ostala aktualna. Pritom valja izdvojiti one primjere koji su i dalje aktualni u "školskoj" medicini i one koji se, premda ne štete, zanemaruju ili odbacuju jer postoje bolji i pouzdaniji novi lijekovi.

Podemo li stoga redom, najbolje podudaranje tradicionalne i oficijelne fitoterapije uočiti ćemo u dijelu simptomatske terapije što je i razumljivo s obzirom na apsolutnu premoć moderne farmakoterapije u onome dijelu liječenja gdje se poznaje uzročnika bolesti i na njega se ciljano i uspješno može djelovati. Neupitno je stoga djelovanje biljnih pripravaka poput amara i digestiva u bolesti probavnog trakta. U enteritisa djelotvoran je tanin iz određenih dijelova nekih biljaka, a u opstipacije ricinusovo je ulje, još uvijek krajnja, pouzdana rezerva. U bolestima respiratornog trakta glavni simptomi su kašalj i katar, a tu je naprosto nevjerovatno koliko vrsti čajeva i sirupa pouzdano i bez posljedica pomaže. Slično je i s čajevima za pojačano mokrenje, čišćenje bubrega i mjehura. Posebno zanimljivi tradicionalnoj fitoterapiji su bolesti jetre i žučnih putova, no tu smo već manje euforični, a slično je i s tradicionalnim lijekovima za širok pojam "*ženskih bolesti*". Zacijelo najšarolikija paleta biljnih pripravaka vezana je za pomalo nebulozne pojmove "*čišćenje i jačanje krvi*"....

Sve u svemu, ipak je to preširoko područje da bismo ga se ovako usputno smjeli doticati. Moderna farmakologija je, ne samo potvrdila, već i razjasnila djelovanje brojnih droga kako u pozitivnom, tako i negativnom smislu, što nas dodatno upućuje na maksimalnu kritičnost.

Nasuprot fitoterapiji iz koje je znanstvena medicina afirmirala racionalne komponente, najveći dio nekadašnjih lijekova životinjskoga podrijetla, postupno je zanemaren. Tek sporadično još su ponegdje ostale u uporabi pijavice i stavljanje svježeg mesa na ranu, uživanje jetre i kapanje žuči u oči kod "*slabovidnosti*" kao uvjetno rečeno reminiscencije na racionalni dio nekad bogate animalne terapije u kojoj su dominirale masti zeca, jazavca, vuka, riblje i zmijske oči nanižane na konac i nošene oko vrata, meso od krtice, zmijska glava ili njena košuljica, organi kojekakvih životinja, a tek prah od šišmiša ili egipatske mumije... Vjerujemo da su to vremenom postali tek svojevrsni etnomedicinski fosili koji mogu još jedino zabavljati znatiželjnike.

I tako dok danas, isfrustrirani zbog neispunjenih nam želja i obećanja koje nam oficijelna medicina

uporno nudi, posežemo za kojekakvim alternativa-
ma, razumljivo je i oživljavanje interesa ne samo za
onim egzotičnim, već i racionalnim postignućima iz
vlastite etnomedicinske baštine. U tim i takvim pri-
stupima nažalost u procjenama se griješi, kao što kaže
naš uvaženi prof. dr. M. D. Grmek na dva načina.
Dok jedni vjeruju da se u pučkim vjerovanjima i
običajima krije neka osobita mudrost, drugi tvrde da
je narodna medicina samo glupo i štetno praznovjer-
je bez ikakve praktične vrijednosti.

I gdje je sad istina? Negdje u sredini. Prihvatimo
stoga našu tradicionalnu medicinu kao jednu od
neminovnih odrednica svekolikog življenja na ovim
prostorima. A koliko će tko od nje naučiti ili prih-
vatiti ovisi o njemu samome.

LITERATURA

1. Cavendish R, Ling T. O. Mitologija, Ilustrirana enciklopedija, Zagreb: Mladost, 1982.
2. Gelenčir N. Prirodno liječenje biljem. Zagreb: Nakladni zavod Znanje, 1970.
3. Grmek M. D. Pregled povjesnog razvoja medicine u Hrvatskoj od pretpovijesnih vremena do XII. stoljeća. U: Grmek M. D, Dujmušić S. ur. Iz hrvatske medicinske prošlosti - Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske, 1954: 35-63.
4. Grmek M. D. Budak A. Uvod u medicinu. Zagreb: Globus, 1996.
5. Glesinger L. Povijest medicine. Zagreb: Školska knjiga, 1978.
6. Lyons S. S, Petrucelli A. J. Histoire illustrée de la médecine. Paris: Presses de la Renaissance, 1979.
7. Mikac J. Istarska škrinjica. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1977.
8. Minarik F. Od staroslavenskog vraštva do suvremenog lijeka. Ljubljana: Slovensko farmacevtsko društvo in Lek, tovarna farmacevtskih in kemičnih izdelkov, 197.
9. Pahor Đ. Pučka medicina Kastavštine. Rijeka: Medicinski fakultet. Diplomski rad, 1986.
10. Perić D. Elementi pučk medicine južne Istre. Rijeka: Medicinski fakultet, Diplomski rad, 1986.
11. Škrobonja A, Krpan K, Pahor Đ, Perić D. Dijete u pučkoj medicini Istre. *Acata Fac med Flumin* 1990;15:75-82.
12. Tartalja H. Ljekovito bilje u pučkoj i znanstvenoj medicini. *Pro medico* 1972;2:130-46.